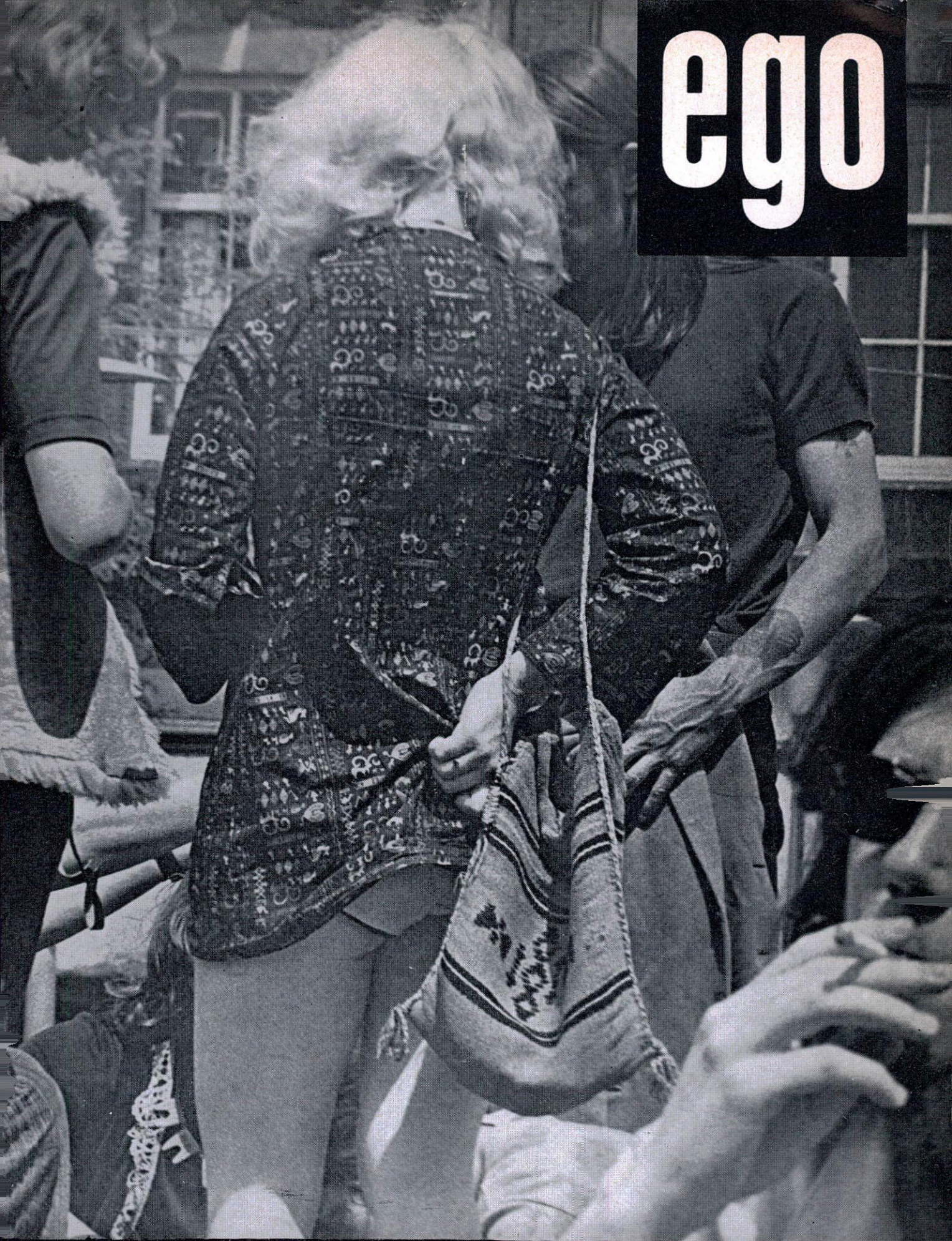

ego

DEZE MAAND

H. Lips: Sabotage in de krijgsmacht. Pag. 4 en 5.

Peter Morée: The Kremlin Letter. Pag. 6 en 7.

Jan Haasbroek: Neuzen tellen. Pag. 10 en 11.

Democratisering

We bevinden ons — eind 1970 — in de strijdkrachten op het punt van de democratisering in een moment van windstilte. Je zou kunnen zeggen dat we de eerste golf van maatregelen over ons heen hebben laten spoelen en dat we ons opmaken om de volgende golf te incasseren.

Die eerste golf bevatte een aantal maatregelen die eerder als een mentale voorbereiding op de democratisering kunnen worden beschouwd dan als een begin van die democratisering zelf. Allerlei maatregelen op het gebied van het dragen van burgerkleding, het reizen, het verschijnen op appèls enz. hebben ongetwijfeld het leven van de dienstplichtigen veraangenaamd maar ze kunnen moeilijk worden opgevat als een fase in de ontwikkeling tot democratisering. De enige maatregel die daarop echt betrekking had was de instelling van de z.g. contactkommissies maar juist van deze kommissies moet worden gezegd dat ze maar weinig uit de verf gekomen zijn en dat in de allereerste plaats door het ontbreken van enige werkelijke bevoegdheid. Het effect van genoemde maatregelen is nu wel uitgewerkt, men is er eigenlijk al aan gewend, ze zijn opgenomen in het normale levenspatroon binnen de militaire samenleving. Het komt er nu op aan om een nieuwe serie van maatregelen voor te bereiden en de voornaamste eis die daaraan gesteld mag worden is dat met deze maatregelen de eerste stappen op het gebied van een werkelijke democratisering gezet zullen worden.

We mogen in dit verband wijzen op het elders in dit nummer opgenomen artikel van Mr. Stemerding over sabotage. In dit artikel pleit hij voor twee maatregelen die wij gaarne willen ondersteunen n.l. het instellen van onderdeelsraden met werkelijke bevoegdheden en de instelling van een militaire ombudsman met staatsrechterlijke bevoegdheden. Wij willen daar met klem bijvoegen een herziening van het militair straf- en tuchtrecht op zodanige wijze dat de militair zowel bij het strafrecht als het tuchtrecht de garantie krijgt van een objectieve behandeling. Natuurlijk zou er heel wat meer te noemen zijn maar wij zouden prioriteit willen geven aan de hier genoemde drie maatregelen omdat we ervan overtuigd zijn dat maatregelen op dit gebied de opening zullen maken naar een verdergaande democratisering. Toch is het duidelijk dat men met zulke maatregelen nog altijd verkeert in de sfeer van de formele mogelijkheden. Naast de beslissingen op formeel terrein is het nodig om te werken aan een bij die beslissingen behorende mentaliteitsverandering.

En op dit terrein kan de geestelijke verzorging een werkelijke bijdrage leveren aan het democratiseringsproces. In de geestelijke verzorging (maar natuurlijk niet alléén daar) kunnen de ontmoetingen en gesprekken plaats vinden die de communicatie tussen de verschillende groepen in de strijdkrachten bevorderen. En die verbeterde communicatie is onmisbaar voor wie naar werkelijke democratie streeft.

Daarbij staat, dat moet worden toegegeven, de geestelijke verzorging zelf voor de moeilijkheid dat zij intern nog zo weinig werkelijke democratie kent. De inspraak van de deelnemende militairen in de geestelijke verzorging is maar heel gering en ook de geestelijke verzorgers zelf hebben niet zo heel veel te zeggen, de geestelijke verzorging immers is nogal autoritair en institutioneel opgebouwd. Natuurlijk wordt dat in de praktijk wel verzacht door een redelijke manier van omgang maar dat verandert weinig of niets aan bestaande structuren. En in deze tijd gaat het nu juist om een verandering van structuren. De omvorming van de geestelijke verzorging naar werkelijk democratische structuren is beslissend voor de invloed die de geestelijke verzorging zal kunnen uitoefenen op het democratiseringsproces in de strijdkrachten.

En daarmee staan we wel voor een heel zware opgave want wie meent dat dat allemaal maar zo even kan gebeuren geeft blijk een vreemdeling in Jeruzalem te zijn.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

*Nr. 12, december 1970
9de jaargang*

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
*Bureau Hoofdraadsman,
Coomherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 28 78*

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:
Een 'toevallig' shot. Geschoten op
de Dam in Amsterdam door
J. Meinders

Afrika sterft

Thema van — 'Afrika sterft' van de in 1941 geboren Leyn Leijnse is het neokolonialisme. Voorin het boek kan men lezen:

Stamentegenstellingen worden benut om via wapenleveranties de economische afhankelijkheid van Afrika te continueren. Of op zijn Hollands: de een zijn dood is de ander zijn brood. En dat in het groot. Met name over die broodwinning gaat het. Dat wil zeggen over de gewone onderlinge verhoudingen van mensen wier promotiekansen omgekeerd evenredig zijn aan de levenskansen van vele anderen. Overigens is het onderscheid tussen een blank en blanco strafregister niet altijd duidelijk. Afrika sterft toch wel, nietwaar.

Hoofdpersoon is Max Oberman. Geboren in Nairobi, brengt hij met het oog op een degelijke opleiding het grootste gedeelte van zijn jeugd door in Nederland. Hij studeert af als dokter in de ekonomie en treedt in dienst van Shem International. Een concern dat de meest uiteenlopende markten beheerst en daardoor ook veelal het dagelijks leven in landen en werelddelen bepaalt. Zo bijvoorbeeld dat van Afrika. 'Voor talloze mensen was Shem International wat haar embleem liet zien: 'blanke hand schudt zwarte hand'; een nieuwe stijl van samenwerking met het onderontwikkelde Afrika. 'Afrika sterft' bestaat uit drie lange hoofdstukken en begint in Duitsland. Oberman probeert er de steun te krijgen voor het z.g. Juba-project. Een oud plan van de Duitse professor Jacobs bij wie Oberman een aantal jaren als assistent werkte — dat de sociale ontwikkeling van Soedan beoogde.

Onthutsende informatie

Van het plan in zijn oorspronkelijke vorm was en blijft uiteindelijk weinig over. De professor heeft door z'n gedrag de naam van het concern in diskrediet gebracht en, belangrijker, het plan is iets te idealistisch in de ogen van de 'harde' werkers op het gebied van de ontwikkelingshulp. Waarom en wie die mensen zijn, daarover geeft hoofdstuk I meer dan voldoende informatie. Een informatie die men zonder te overdrijven onthutsend kan noemen. Ik denk o.a. aan de staaltjes rechts denken en links praten van de ontwikkelingsgod Hoffner, van wie Oberman min of meer afhankelijk is, de militaristische manier waarop de vredeskorpstrainer Rajnaja zijn mensen aanpakt-opleidt, de volledige passiviteit van vrijwel alle heren wanneer Duitse studenten demonstreren tegen het bezoek van de sjah van Perzië en de nadruk op dat nu onderhandelingen of persoonlijke filosofietjes betreft, die steeds gelegd wordt op het commercieel verantwoord zijn. Dat de reactie van deze 'ontwikkelaars' op het bericht dat hun vroegere medewerker Jacobs zelfmoord heeft

gepleegd, er één is vol van koele interesse, kan dan ook nauwelijks opzienbarend genoemd worden. Alleen Oberman en de jongen Harry, voor wie Oberman sympathie heeft opgevat, hebben er wat meer moeite mee. Oberman uit schuldgevoelens, maar meer nog omdat het nu nog lastiger zal zijn het Juba-project er door te drukken en omdat hij iets te veel gaat dromen en denken over likwidatiemethoden. Bij Harry ligt het iets anders. In wezen is hij de enige die, Jacobs dood of niet, een eigen mening over ontwikkelingshulp heeft en die ook durft uit te spreken: (...)

Breng die mensen daarginds langs de evenaar onze welvaart. Dat zeggen ze. Ze vergeten dat het onze welvaart is, die daar honger en ziekte veroorzaakt. Hij keek Oberman een paar seconden aan. 'Wij laten een Indiaan aan de Orinocorivier naar 'n grammofoonplaat luisteren om te kijken of hij in staat is Bach mooi te vinden. Dan vertellen we hem, dat mensen zoals wij, van ons ras, op de maan zitten. Begrijpt u mij? We beschadigen het wereldbeeld van die man. Dat zijn lullige voorbeelden van wandaden waar niemand aan wil denken. We willen lachen. Winnetou vindt Bach mooi. We testen zijn muzikale voorkeur. We zetten hem voor lul en laten hem naar een Hollywood-film kijken Jane Mansfield of iets dergelijks. De man raakt in de war en moet van onze welvaart door onze welvaart genezen worden. Dat is wat Rajnaja en zijn specialisten doen (...)

Oberman krijgt ten slotte steun en medewerking voor zijn (herzien) project en vertrekt naar Juba.

Harry zal later op zijn manier eveneens een bijdrage aan de ontwikkelingshulp leveren.

Hoofdstuk II gaat over de reis van Oberman naar Juba. Een reis vol ellende, verwarring, geweld en onthulling. Het laatste in die zin dat Oberman zich gaat realiseren dat er inderdaad een verschil bestaat tussen theorie en praktijk, en vooral dat zijn likwidatievrees niet zo vreemd was. Daarnaast, niet zo verwonderlijk wanneer men dit fascinerende gedeelte uit 'Afrika sterft' leest, vraagt Oberman zich bij herhaling af wat in godsnaam de zin is van zijn werk, zijn leven etc. Desondanks redt hij het. Dat wil zeggen: Hij haalt Juba. Om daar te ontdekken dat er voor hem al een ander is, en ten slotte in het plaatselijke ziekenhuis te sterven.

Kort fragment uit zijn tocht door de woestijn:

(...) 'Hij stak zijn vingers in zijn mond om te braken, om de beestjes uit zijn luchtpijp te krijgen. Hij had te weinig gegeten om te braken. Hij spooog. Hij had te weinig gedronken om te spuwen. Hij dacht aan niets meer. Alleen dat ze zijn borst niet mochten indrukken. Hij trachtte zich van het geweer te bevrijden.

Het lukte. Duizenden, miljoenen, miljarden sprinkhanen volgde. Ze smeten hem tegen de grond in een kussen van andere sprinkhanen. Ze lichtten hem van de grond en sleurden hem mee. Hij verloor alle gevoel voor tijd. Een kwartier geleden had hij nog vol interesse staan kijken. Nu kon hij zijn oogleden niet van elkaar krijgen. Hij duikelde op de grond. Nieuwe golven rolden hem verder. Gooiden hem in een opening naar rechts, naar links, naar voren, naar achteren (...)

Het laatste hoofdstuk is gedeeltelijk gesitueerd in Amerika. Men ontmoet er de eerder genoemde Hoffner, Harry en Rajnaja. Er wordt gesproken over Oberman. Wat net zo min een toevalligheid is als het slot dat in Nigeria speelt. Ook dat zat er reeds in het eerste hoofdstuk in. Of dit ook gezegd moet worden van het volgende gedeelte uit hoofdstuk III, is aan de lezer om te bepalen:

(...) 'Morfinist,' schreeuwde Hoffner. Harry hield de revolver in zijn linkerhand. 'Schiet dan. Vuile ruigpoot. Met je grote mond. Je bent niets anders. Jij en je opvoeding en je vader en je studie. Dat was ook ten koste van deze mensen. Vuile blankenzoon. Schiet, schiet. Harry trilde. Tranen liepen over zijn wangen (...)' Harry antwoordde niet. Hij schoot. Tweemaal. Hij viel voorover op het bureau. De radio werd voor zijn hoofd weggeduwd. Het apparaat viel op de grond. Rinkelend glas. Hij gilte niet. Hij huilde in zijn laatste minuten. 'Wat doe je?' fluisterde Hoffner. Hij rende naar het raam, sloot het en liet het zonnescherm zakken. Achter zijn rug, in de donkere kamer, hoorde hij Harry mompelen. 'Je had gelijk. Je had gelijk Hoffner... Ieder... Ieder... Ieder voor zich, God (...)

Uit het feit dat Oberman, Hoffner, Rajnaja en Harry ook al in het begin van 'Afrika sterft' een rol spelen en dat het einde in Nigeria niet zo'n toevalligheid is, kan de lezer opmaken dat er opnieuw een boek verschenen is dat 'rond' genoemd zou kunnen worden. M.a.w.: Ook Leyn Leijnse heeft het zodanig weten te fiksken dat alles en iedereen uiteindelijk in elkaar past. Ja. Maar of dit z.g. 'rond' zijn ook evenwichtigheid betekent, betwijfel ik. M.i. is het Leyn Leijnse in hoofdstuk II allemaal iets teveel geworden, heeft hij geen greep op zijn stof weten te behouden. 'Afrika sterft' is in dat gedeelte een avonturenverhaal. Het zij gezegd, een zeer knap verhaal, maar helaas ontkomt de lezer juist daardoor niet aan de slotconklusie dat 'Afrika sterft' al met al wat geforceerd aandoet. Dat dit tweede hoofdstuk hier en daar op huiveringwekkende wijze aan 'Nooit meer slapen' van Hermans doet denken, lijkt mij in dit verband nog niet zo erg, maar ronduit droef wordt het wanneer men beseft dat de schrijver in de hoofdstukken I en III wel erg veel modernis-

Sabotage in de krijgsmacht

Het woord sabotage is de laatste maanden niet uit het nieuws geweest. In augustus brachten diverse kranten berichten over de nieuwe koers van de Bond van Dienstplichtigen (de vroegere Bond van Dienstweigeraars). Twee leden van deze bond deelden in een interview in Het Parool mee (13-8-'70): 'Dienstweigeren is ondoeltreffend gebleken. Het idee van materiële sabotage en ongehoorzaamheid is veel effectiever. Nou vond er altijd al materiële sabotage plaats in het leger. Maar dat werd voor de buitenwereld verzwegen. Nu de BVD sterker dan voorheen sabotage propageert, heeft men bij defensie grotelijks de pest in en worden alle gevallen als ons werk beschouwd, als excuus voor het nemen van harde maatregelen.'

Ook de PSP scheen op de sabotage-toer te gaan blijkens een kop in Het Parool van 22 september: 'Van der Spek gelooft in PSP-sabotageplannen' en even verder in hetzelfde artikel 'Onze sabotage is dus primair mentaal bedoeld - we willen de mensen mobiliseren om stelling te nemen tegen defensie.' Wat secundair werd bedoeld kwam verder niet ter sprake maar later distantieerde het partijbestuur van de PSP zich in ieder geval van het beschadigen van materieel als methode in de strijd tegen oorlog en oorlogsvoorbereiding. Op 25 september kwam de VPRO met haar geruchtnakende sabotage-uitzending. Enkele anonieme militairen vertelden hoe met name in de legerplaats Oirschot de sabotagemogelijkheden lagen.

De heer Udink, lijsttrekker voor de CHU, was de eerste minister die zich uitsprak over de sabotagegeruchten. In een Brandpuntuitzending op 6 oktober zei hij: 'Het aantal gevallen van sabotage in het leger neemt hand over hand toe.' Deze opmerking maakte heel wat los. De Bond voor Dienstplichtigen distantieerde zich nu van het plegen van sabotage binnen het leger met o.a. het argument dat sabotage gevaarlijk was en mensenlevens kon kosten.

Staatssecretaris Haex verklaarde dat hij er nauwelijks van opkeek als er weer sabotagemeldingen binnen kwamen en was verder van mening dat de sabotage-daden precies plaatsvonden volgens de lesjes van de VPRO. Minister Den Toom tenslotte vond dat er geen aanleiding was voor een sabotagepsychose, maar was toch ook wel van mening dat het aantal gevallen een stijgende lijn vertoonde. Al met al was het geen erg duidelijke discussie. Nog steeds was niet bekend gemaakt om hoeveel gevallen het ging en wat men nu eigenlijk onder sabotage verstond.

Aantal gevallen

De Brandpuntuitzending van 9 oktober trachtte enige duidelijkheid te verschaffen en kwam met het volgende overzicht:

	1968	1969	1970
sterk vermoeden			
van sabotage	0	0	350
aantoonbare gevallen	0	0	127
bewezen	4	5	33

Wat de cijfers precies inhielden werd niet duidelijk. Waren slordigheden c.q. nalatigheden ook in deze cijfers verwerkt? Was een vergelijking met voorafgaande jaren wel mogelijk? Uit niets bleek dat in 1968 en 1969 op dezelfde manier en volgens dezelfde maatstaven, voorkomende defecten waren geregistreerd.

Elseviers Weekblad (17 oktober) noemde weer andere cijfers. Volgens dit weekblad zou de sabotage-oogst van dit jaar op 102 gevallen gesteld moeten worden. Van dit aantal zou 65 procent zonder meer als sabotage beschouwd moeten worden en de resterende 35 procent zou kunnen worden toegeschreven aan nalatigheid of slordigheid. Luitenant-generaal Van Rijn had in AVRO's Televisier (13 oktober) echter andere cijfers genoemd. Volgens de chef van de generale staf waren er dit jaar 75 gevallen van opzettelijke vernieling in het leger geregistreerd waarvan er 11 zonder meer met sabotage konden worden gekwalificeerd. Alles overziende kan geconstateerd worden dat niet vast staat om hoeveel gevallen van opzettelijke vernieling, om deze neutrale term te gebruiken, het precies gaat. Ook is niet duidelijk geworden of vergelijking met voorafgaande jaren mogelijk is.

Wat is sabotage?

Wat houdt het begrip sabotage nu precies in? Volgens het bekende woordenboek Koenen - Endepols is sabotage 'het moedwillig bederven of beschadigen van materieel, gereedschappen enz. door arbeiders als strijdmiddel.'

Elseviers Weekblad maakte in meergenoemd artikel een onderscheid tussen sabotage en nalatigheid of slordigheid. De generaal Van Rijn ging in zijn tv-interview wat verder en maakte verschil tussen opzettelijke vernielingen en sabotage. Het laatstgenoemde onderscheid lijkt zinvol. Vernielingen, gepleegd uit b.v. sensatiezucht of onvrede met bepaalde toestanden in het leger, dienen niet aangeduid te worden als sabotage. Van sabotage dient pas gesproken te worden als vanuit een ideologische achtergrond wordt gewerkt.

Wel wil ik voor alle duidelijkheid zeggen dat het voor de chauffeur van een auto weinig verschil maakt waarom zijn benzine is voorzien van suiker of de wielmoeren van zijn voertuig zijn los gedraaid. Het feit op zichzelf kan een ernstig ongeluk tot gevolg hebben en alleen daarom al dient een dergelijke handwijze afgekeurd te worden.

Wat wordt opzettelijk vernield?

In Elseviers Weekblad van 17 oktober

men hanteert, zoals: De (latente) homosexualiteit van Oberman, Rajnaja en Harry, het (sado) masochisme van Hoffner en de wat armzalige tocht terug naar huis van dezelfde Hoffner (hij is gescheiden) om een kerstgeschenk af te geven. Dat Leyn Leijnse de verschillende figuren meer psychologische achtergrond wil geven en zodoende hun gedragingen iets acceptabeler wil maken, is begrijpelijk. Het kan, indien goed en functioneel gedaan, alleen maar versterkend werken. In 'Afrika sterft' geeft het echter helaas bijna alleen maar verlies.

Desondanks is 'Afrika sterft' het lezen waard. Al was het maar door het zicht dat men krijgt op bepaalde praktijken van mensen en firma's die zo hoog nodig de onderontwikkelde gebieden moeten helpen. Dat het in dat geval over een Amerikaans concern gaat, lijkt mij geen bezwaar. Men vergeet niet dat wij leven in een land waar men er langzaam achter begint te komen dat de portefeuille van minister Udink geen restportefeuille is, een wereldwinkel niet hetzelfde is als een boetiek en de rietsuiker zelden bij Albert Heijn in de reclame ligt.

DICK ZAAL

'Afrika sterft' bekroond met de Anna-Blaman-prijs '69 verscheen bij Paul Brand in Bussum.

werden vele voorbeelden van vernielingen gegeven o.a.

- de 'barrier' (een installatie, die een met te hoge snelheid landend vliegtuig voor doorschieten op de landingsbaan moet behoeden) werd op het vliegveld Ypenburg doorgekapt;

- het koelsysteem van een pantservoertuig werd gevuld met het uiterst brandbare thinner, waardoor de motor bij het starten in brand vloog;

- de splitpen uit de kroonmoer van een jeepwiel werd verwijderd, zodat tijdens de rit dit wiel er afliep;

- bij een ander militair voertuig werd 25 liter benzine afgetapt en vervangen door water.

- van een telefooncentrale werden de kabels doorgesneden, zodat 3 vitale lijnen werden verbroken;

- er werd geknoeid met de steekassen van militaire voertuigen;

- in Seedorf werden jeepmotoren onklaar gemaakt door metaalslijpsel in de cilinders te brengen.

Waarom legermaterieel vernield?

De generaal Van Rijn noemde in meergenoemd tv-interview diverse redenen voor vernielingen, zoals 'sexuele behoeften, sensatie, ellende, verveling en sabotage voor de vrijheid.' Het is moeilijk te zeggen waar het accent moet liggen. Uit de voor de kriegsraad behandelde gevallen, totaal 2, is beslist niet gebleken dat ideologische motieven ten grondslag lagen aan de gepleegde handelingen. Zolang er niet meer excate gegevens op tafel komen wat betreft het aantal opzettelijke vernielingen en de achtergronden daarvan, blijft het in zekere zin gissen, maar op basis van door mij ingewonnen inlichtingen durf ik de stelling wel aan dat het merendeel van de vernielingen voortkomt uit onvrede met de huidige toestand in het leger. In de gehele maatschappij wordt geroepen om democratisering. Het is niet altijd duidelijk wat hieronder voor de verschillende sectoren in onze maatschappij moet worden verstaan, maar een ding is wel zeker, er kan niet worden volstaan met gepruts in de marge als er fundamenteel iets fout zit.

Dat er fundamenteel iets fout zit in de krijgsmacht is langzamerhand nauwelijks nog een punt voor discussie. Dit blijkt niet alleen uit de kritiek, geuit door dienstplichtigen in de hun ter beschikking staande periodieken, maar ook uit publicaties in VOKL, SPES, De Reserve-officier en de Militaire Spectator.

De huidige legerleiding maakt de cardinale fout de problemen te willen oplossen met het nemen van wat randmaatregelen. Een bekend voorbeeld van dat 'prutsen in de marge' is het instellen van contactcommissies c.q. basisoverlegorganen. Deze commissies hebben geen werkelijke bevoegdheden gekregen en dit werkt bijzonder frustrerend, niet alleen voor de dienstplichtige soldaten maar

ook voor hun commandanten. Het is een misverstand te menen, zeker voor wat betreft de jongere officieren en onderofficieren, dat beroepsmilitairen niet willen vernieuwen. Maar helaas is het zo, dat de topfuncties worden bezet door officieren van de oude stempel. Het leek er plm. 3 jaar geleden op dat minister Den Toom een poging wilde doen de democratisering op gang te brengen door het instellen van de commissie Lagerwerff. Nu het rapport van deze commissie openbaar is geworden blijkt wel dat dit rapport niet zal kunnen dienen als basis voor de zo gewenste democratisering van de krijgsmacht.

Het beroepspersoneel en de langverbander zullen in conflictsituaties hun ongenoegen uiteraard niet afreageren op het materieel van de krijgsmacht.

Tenslotte zijn ze vrijwillig in dienst, genieten een goed salaris, goed pensioen en goede sociale voorzieningen. Dit geldt echter niet voor de dienstplichtige militairen. Deze zullen er veel eerder toe komen hun ongenoegen bot te vieren op het materieel van het leger.

Oplossing

Een van de moeilijke punten op dit moment is dat vrij weinig burgers hun dienstplicht daadwerkelijk moeten vervullen, nl. ongeveer 35 percent. Er is nog wel sprake van een algemene dienstplicht maar niet van een 'algemeen moeten opkomen.' Een definitieve oplossing voor dit probleem zou zijn het formeren van een leger bestaande uit beroepsmilitairen, aangevuld met kortverbanders. Zolang dit niet gerealiseerd kan worden zullen er 'interim maatregelen' genomen moeten worden.

Zoals bekend wordt de mogelijkheid tot dienstweigering geopend via art. 196 Grondwet, welk artikel nader wordt uitgewerkt in de Wet gewetensbezwaren militaire dienst. Een nadeel van deze wet is dat slechts bezwaren worden erkend die stoelen op een godsdienstige en/of zedelijke overtuiging. Het Interkerkelijk Vredesberaad heeft een wettekst geformuleerd die wat meer mogelijkheden biedt.

De wettekst luidt: Ernstige gewetensbezwaren in de zin van de wet zijn de onoverkomenlijke gewetensbezwaren tegen de persoonlijke vervulling van militaire dienst. De bezwaren kunnen zich richten a. hetzij tegen de vervulling van militairendienst in het algemeen b. hetzij tegen het persoonlijk gebruik van wapens in het algemeen c. hetzij tegen persoonlijk gebruik van bepaalde wapens of d. hetzij tegen persoonlijke deelneming in een bepaald leger of tegen bepaald gebruik van dat leger. Dit is een wettekst die ruimte geeft aan politieke dienstweigering. De dienstplichtigen die erkend zullen worden op grond van het onder a. genoemde, zullen niet in het leger worden opgenomen maar reële vervangende dienst moeten verrichten.

De onder b., c en d. genoemde punten laten ruimte voor dienst in het leger, maar op bepaalde voorwaarden.

Om goede samenwerking mogelijk te maken tussen alle categorieën in de krijgsmacht is het noodzakelijk de democratisering daadwerkelijk op gang te brengen. Basis hiervoor dient een moderne wetgeving te zijn. In Noorwegen, Zweden en de Bondsrepubliek heeft men dat reeds lang ingezien. Vele jaren is men daar al bezig te trachten, op basis van een moderne wetgeving, de democratisering van het militaire apparaat een stap verder te brengen. Elk land had daarvoor zijn eigen redenen. In Zweden wilde men het vertrouwen in de krijgsmacht versterken en de controlemogelijkheden van het parlement vergroten, in de Bondsrepubliek wilde men eens en voor altijd afrekenen met een onzalig verleden. De ombudsman heeft in bovengenoemde landen een sleutelpositie bij de pogingen de krijgsmacht te democratiseren. Gezien de vele jaren ervaring daar met b. v. ombudsman en onderdeelen is het niet nodig in Nederland lang te wachten met het invoeren van een ombudsman en onderdeelen met werkelijke bevoegdheden. Vooral Noorwegen kan Nederland tot voorbeeld strekken.

Al in 1912 gaf de wetgever in Noorwegen de mogelijkheid aan de manschappen, vertegenwoordigers te kiezen, die tot taak kregen overleg te plegen met de onderdeelcommandanten over gerezen problemen in het onderdeel. De ontwikkeling ging vrij snel in de richting van onderdeelsraden, vooral na de Tweede Wereldoorlog en op dit ogenblik heeft elk onderdeel groter dan 35 man een onderdeelraad.

Deze onderdeelraad bestaat uit de commandant van het onderdeel en de gekozen vertegenwoordigers van de manschappen. Genoemde ontwikkeling is in het bijzonder gestimuleerd door de rapporten van twee staatscommissies, de 'Representatives Committee' en de 'Service Term Committee,' uitgebracht in 1948 en 1950. De 'Representatives Committee' legde in zijn rapport grote nadruk op een gewenste verdere ontwikkeling van de onderdeelsraden. Deze commissie was van mening dat versterking van de positie van de onderdeelsraden een grote stap voorwaarts zou zijn op de weg naar democratisering van de krijgsmacht.

Onderling vertrouwen, samenwerking en solidariteit tussen officieren, onderofficieren en manschappen zouden worden bevorderd. Beide commissies waren van mening dat de onderdeelsraden een consultatieve en adviserende functie zouden moeten hebben, dus geen bevoegdheid beslissingen te nemen. Vaut de hoek van de dienstplichtige soldaat bekeken heeft dit systeem grote nadelen. Het hangt helemaal van de commandant af

Vervolg op pagina 8

The Kremlin Letter

Al zo'n jaar of vier, vijf is er een duidelijke trend in de spionage-literatuur. Met name Len Deighton is de man die keer op keer bewijst een goed gedocumenteerd en menselijke verhaal op papier te kunnen zetten. Hij week af van het jarenlang gevolgde patroon dat een spionageverhaal een verhaal moest zijn met eind-goed-al-goed-effekten, die een wezenlijk kenmerk vormden van de zogenaamde 'treinlectuur'. Deighton heeft ondertussen wel bewezen dat hij literatuur maakt, de recensies op wekelijkse literaire dagbladpagina's leveren het bewijs.

Noel Behn is er in geslaagd het patroon dat Deighton leverde verder te vervolmaken; hij zal ongetwijfeld alles van Deighton hebben gelezen en voorts Raymond Chandler (met zijn private-eye Philip Marlowe) niet hebben overgeslagen.

The Kremlin Letter (het boek dan) is een geweldig succes, niet alleen verkoop-technisch, maar ook als literatuur. Behn

Afgezien hiervan is The Kremlin Letter een goede 'spy-thriller' geworden. In kleur, met de nodige louches figuren en sex-maniakken, met ook de ó zo broodnodige mooie poezen, de geheime opleidingen op de spionageschool en de dubbelagenten.

Alleen: het kijken naar deze film is echter niet voldoende. Het verhaal is wel aanwezig, maar zal toch menig argeloos bezoeker ontgaan. Want Huston heeft zich wel de moeite getroost om het boek qua verhaal te volgen en uit te beelden, maar heeft zich niet gerealiseerd dat een boek zijwegen kent — noem het voor mijn part voetnoten — die in een film moeilijk te realiseren zijn.

Die argeloze kijker zal dan het volgende ervaren:

- a. waarom moet de held zonodig worden ontslagen uit militaire dienst.
- b. wat is er precies met die brief aan het Kremlin aan de hand
- c. waarom zouden ze (of zou men) geen hasj roken in Moskou

d. wat doet een lachende Orson Welles in dit verhaal

e. waarom is de Russische radar niet capabel een Amerikaan schip vlak onder de kust op te sporen

f. wat speelt de Morele Herbewapening voor een rol

g. waarom winnen Amerikaanse agenten het altijd van Russische (een vrij domme vraag van mij, het is immers een Amerikaanse film)

h. waarom is een film naar het boek altijd van tweederangs kwaliteit (uigezondert dan Rosemary's Baby van Levine en Polanski)

Enfin, op al deze vragen is een adequaat antwoord te vinden door zelf te gaan kijken. Geen verloren geld, maar het kon beter. (Het boek trouwens, is beter).

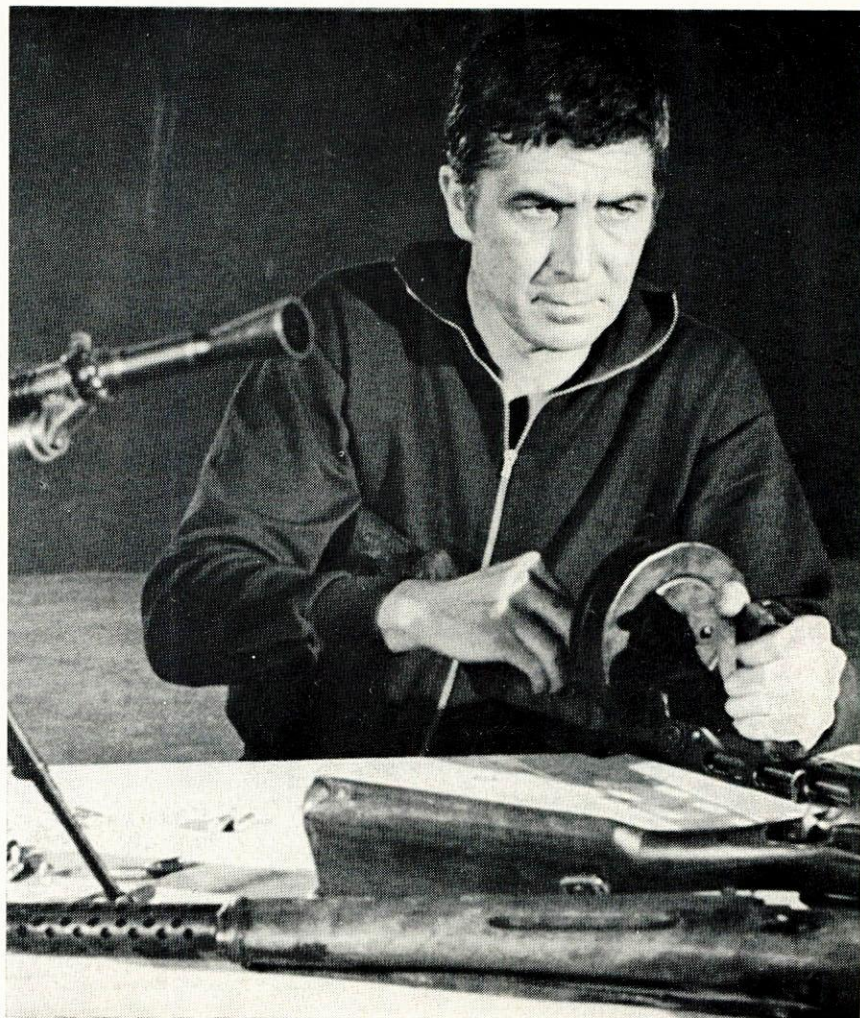
PETER MOREE

FILM

schuwt het goedkope effect niet, hij laat geen vrouw ongemoeid in zijn (inmiddels bij de nederlandse uitgevers al uitverkochte) klassieker, maar weet de aandacht van zijn lezer te bepalen tot het eigenlijke doel van zijn geschrijf: 'hoe laat ik een spion een heldenrol vervullen zonder dat de lezer het gevoel krijgt: 'als het moest worden uitgevonden deed ik het erbij.'

Regisseur John Huston (voormalig cavalerie-soldaat in Mexico en na dit soldateske bestaan voornamelijk werkzaam als scenarioschrijver en later als regisseur van Westerns o.a. The Misfits, de laatste rol van Clark Gable en Marilyn Monroe) heeft terdege begrepen dat het uitwerken van de ideeën van Noel Behn realiseerbaar waren voor het witte doek. Niet alleen leverde het boek voldoende fantasieën en... overlevingskansen voor de lezer op, maar Huston zag in dat een film gemaakt naar het boek bij het bioscooppubliek goed, zo niet beter zou aanslaan.

Zijn motivering: de 'held' zou zich namelijk met de grootste moeite kunnen redden uit de klauwen van de tegenpartij, de anti-held zou een vrij onnatuurlijke dood sterven, echter niet eerder dan dat hij voor een climax zou zorgen, de bijlopers zouden het volle pond krijgen (ook weer uit te leggen als: Magere Hein is nooit alleen, hij neemt altijd zijn neef mee). Bij deze overwegingen voegt zich uiteraard dat Noel Behn's thriller een bestseller was, niet alleen in Amerika, en de verfilming het begrip 'Ping... Kassa...' zou waarmaken.

Als de geïnteresseerde lezer dit stukje onder ogen krijgt is het vijftienvigjarig bestaan van het Amsterdamse Kriterion al weer enige weken oud. Niettemin is het waard om het repertoire nog even te noemen dat tijdens de viering over het witte doek gleed: *A man for all seasons* van Fred Zimmerman; *Deserto rosso* van Antonioni; *Qui êtes-vous Polly Magoo?* van William Klein en *Le deuxième souffle* van Jean-Pierre Melville. Einde opsomming; overigens draaide Kriterion ook onbekende grootheden in deze feestmaand.

Gezien in Amsterdam: een reusachtige foto van 'Napoleon' Rod Steiger, die bevuild en triest voor zijn armée staat; daarnaast het veelbetekenende zinnetje: Had Napoleon hier maar zijn kleding laten stomen, dan had hij daar niet zijn Waterloo gevonden. Tja, de commercie...

In Brewster McCloud van Robert Altman spelen maar liefst zeven acteurs mee die ook in zijn MASH van de partij waren. De voornaamste daarvan zijn Bud Cort in de titelrol en Sally Kellerman (Major Hot Lips). Een derde belangrijke rol is voor Stacy Keach, die niet meedeed in MASH, maar wel sterk opviel in *Avakians End of the road*. Claude Chabrol zal nog dit jaar beginnen aan *La décade prodigieuse*, naar een roman van de twee heren die zich samen Ellery Queen noemen. Hoofdrolspelers: Orson Welles en Cathérine Deneuve. Hij: een rijke kasteelheer; zij: een onbemiddeld meisje, dat verliefd wordt op de pleegzoon van de kasteelheer. De Beierse bevolking kan komen kijken, want daar vinden de opnamen plaats.

Dat producers lastige heren zijn vindt zijn bewijs in het volgende Hollywood-dramaatje: Sam Spiegel heeft al enige

jaren het scenario klaar liggen over het tsaren-echtpaar Nicholas & Alexandra. Daar hij echter de verdeling van de verantwoordelijkheden en de uiteindelijke montage niet uit handen wilde geven, raakte hij in conflict met de volgende regisseurs: George Stevens, Anthony Harvey, Charles Jarrot en Jack Gold. De vijfde deed concessies want Patton-regisseur Franklin S. Schaffner zal de negen miljoen dollar-productie gaan verfilmen.

Niet alleen Spanje is een uitstekend gebied om westerns te verfilmen, ook Israël schijnt zich daar voor te lenen. Harry Keller zal daar Madron gaan registreren met Richard Boone en Leslie Caron, resp. als Indian fighter en als Canadese non.

P. J. M.

Als u even tijd hebt, moet u eens meelopen. Om iets moois te zien. Een kwartiertje lopen, ongeveer. We wandelen over het met prikkeldraad gezoomde kazerneterrein. Nors kijkende marechaussees in van het tamboerscorps gestolen uniform hebben ons zojuist doorgelaten. Het is ochtend. Enkele militairen haasten zich naar de mess — over een half uur is het immers koffietijd. Steeds maar links aanhouden, dan zijn we er snel. Op het exercitieterrein marcheren soldaten. De kinderhoofdjes dragen hun laarzen. Links rechts repetent.

Twintig linkerlaarzen vooruit. Precies gelijk. Twintig rechterlaarzen vooruit. Af-schuwelijk gelijk. De sergeant schreeuwt. Waartoe dient de exercitie? De exercitie dient om de sergeants het schreeuwen te

leren. Ze leren het snel. Anders verliezen ze op de kinderhoofdjes hun gezicht, en dat kan hun de kop kosten.

We lopen verder, langs de schuilkelders. In kelder negen is een plaatsje voor me vrij. Negen is een mooi getal. Tussen het onkruid en de brandnetels bevindt zich een poortje. Daardoor kun je naar binnen. Onkruid, brandnetels en een schuilkelder. Verder maar niet over peinen. Soms worden de kelders voor een gas-maskeroefening gebruikt. Na een teken storten we ons bemaskerd in het gas. Traangas. Na een bevel moet je je masker afdoen. Tranen springen in je ogen, en er weer uit. Er worden bevelen gegeven, zenuwachtig heen en weer gelopen (zou het dan toch zenuwgas zijn?) en iedereen kijkt ernstig.

Het is eigenlijk om je tranen te lachen. Bij sommige dingen moet je niet te lang stilstaan, daarom lopen we maar verder. We passeren wat grote goorgroene drietonnens, hoog in de schouders en vriendelijk kijkend als hongerige bulldogs. Aan het eind van het pad beweegt zich een luitenant. Hij zit klem onder een grote groene schipperspet. Hij kijkt ernstig. Hij heeft een vanavond-begint-de-orlog-gezicht. Links en rechts (voor hem: rechts en links) van datzelfde gezicht: twee sterren op iedere schouder. Het zijn gewone sterren, een luitenant ter zee bv. draagt zeesterren.

Ik groet hem. Dat moet. Hij groet terug. Dat moet ook. Wanneer je een meerdere groet, grijnst hij met iets in zijn gezicht van: 'ach joh, laat ook maar zitten.' Maar als je het in je hersens haalt een keer niet te groeten, bij wijze van experiment, dan word je teruggeroepen om een preek in ontvangst te nemen: 'wist je niet dat...?' 'zul je voortaan...?' 'besef je wel...?' Vervolgens begeeft de meerdere zich voldaan naar huis, waar hij stofzuigen moet en boodschappen haalt voor zijn vrouw.

Ondertussen zijn we aardig opgeschoten en passeren reeds de stormbaan. Turn-toestellen van een eigenaardige architectuur beelden oorlogssituaties uit: evenwichtsbalken, onderaardse gangen, hoge houten wanden, loopgraven, touwlad-ders, prikkeldraad.

Granaatvuur denk je er maar bij. Eens per week nemen we de hele baan. Een soort concours-hippique voor soldaten. Na een uurtje is de oorlog alweer voorbij.

Even voorbij de stormbaan bevindt zich de wapenkamer. Daar gaan we niet in. We lopen er voorbij. Want achter deze kamer, op granaatworpafstand van het exercitieterrein, de schuilkelders, de bulldogs, de stormbaan en het prikkeldraad, staat een berk. Een mooie berk. En bovenin die berk zit een meesje. En dat meesje zingt. De gehele dag.

Wat dacht u, zou het nou geen lente worden?

ROB VAN VUURE.

Nee, het moet niet en het mag wel. Tweemaal gedurende uw diensttijd (als u dienstplichtig militair bent) kunt u een vormingscentrum bezoeken. Welk? Ook in die keuze bent u vrij. Het is wel nodig bij uw commandant een verzoekje in te dienen om een paar dagen verlof voor een vormingsbijeenkomst.

Maar waarom zou u dat doen? Hebt u er enig belang bij? Wij willen dat niet beoordelen, we kennen u (nog) niet. Overigens bestaat er een grote kans dat u over allerlei zaken wat nader geïnformeerd wenst te worden, dat u graag meningen uitwisselt, dat u rust en stilte zoekt om een en ander te laten bezinken, dat u (eventueel samen met anderen) wat activiteit ontwikkelt.

U weet, dat er ook een *humanistisch* vormingscentrum is? We hebben gemerkt, dat de tijd klaarblijkelijk voorbij is dat men het geestelijk voedsel panklaar wenst te zien opgediend. In het Coornherthuis in Driebergen zoeken we het dan ook steeds meer in de richting van uw initiatief. Wilt u met de aanwezige vormingsleider een programma maken?

Neem nu onderstaand lijstje. Is daar niets bij wat u interesseert?

- *Klassieke muziek, jazz, pop, underground.*
- *Nieuwe boeken, gedichten, voordracht.*
- *Beeldende kunst, museumbezoek.*
- *Bewustzijnsveranderende middelen.*
- *Maatschappij-kritische acties.*

Dit is natuurlijk maar een willekeurige greep. Het is waarschijnlijk, dat u dit lijstje gemakkelijk aanvult of heel andere onderwerpen de voorkeur geeft.

Toegegeven, een vormingscentrum beschikt niet over alle mogelijkheden, in sommige opzichten zelfs maar over gebrekkige hulpmiddelen (de financiën spelen een rol, jammer), maar aan de andere kant: met enige fantasie en goede wil kan heel wat worden gedaan.

Tussen de bedrijven door: tekenen, schilderen, klankcollages samenstellen, musiceren, platen beluisteren, dammen, schaken, biljarten, kaarten, dag- en weekbladen inkijken, kletsen, slapen, ademen...

U doet het liefst niets? Welterusten dan, maar u zult begrijpen dat we van het Coornherthuis niet één grote slaapruinte hebben gemaakt.

U houdt van toespraken met gelegenheid tot het stellen van vragen? Ook leuk, maar toch niet gedurende de hele bijeenkomst? Een praatstoel kan je tegenwoordig nogal goedkoop bemachtigen, en de sprekers zijn ook wel te vinden, maar zelf denken en discussiëren hoort er volgens de meeste deelnemers aan onze bijeenkomsten wel héél in het bijzonder bij.

Zeg nou zelf, zit u er tussenin of niet? Nieuwe leefvormen

Vervolg van pagina 5

in hoeverre de manschappen het gevoel krijgen dat hun mening op prijs wordt gesteld en niet zonder meer terzijde wordt gelegd. Om nu frustraties in dit opzicht te voorkomen, kwam de gedachte naar voren een ombudsman te benoemen en die o. a. te laten fungeren als toporgaan van het onderdeelstelsel. In 1952 werd aldus besloten. Voor Nederland is het naast instellen van een ombudsman en onderdeelstelsel dringend noodzakelijk het militaire tuchtrecht om te vormen tot een stelsel van bedrijfsdisciplinaire voorschriften. Ook is gewenst de afzonderlijke militaire rechter in vredetijd af te schaffen.

CONCLUSIE

De in bovengenoemd hoofdstuk aanbevolen maatregelen geven beslist niet de garantie dat in de toekomst in de krijgsmacht geen sabotage meer zal voorkomen of dat moedwillige vernieling van materieel zal worden uitgebannen. Wel geloof ik dat als op korte termijn een begin wordt gemaakt met de daadwerkelijke democratisering van de krijgsmacht, gebaseerd op een moderne wetgeving, er op vertrouwd mag worden dat iedere militair op redelijke wijze zijn dienst zal vervullen.

MR. A. STEMERDINK

was: *Secretaris van de Krijgsraad te 's-Hertogenbosch,*

is: *Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de P.v.d.A.*

Dolle Mina's
 Onze jantjes (in de literatuur bijvoorbeeld)
 Kunst, kitsch, anti-kunst
 Oude wijsheid
 Strips
 Films
 Humanisme (?)
 Christendom
 Derde Wereld (U zit in de Eerste, fijn hè?)
 Haarkloverij
 Kabouters (en feeën)
 Buitenparlementaire aktie
 Bewapening
 Informatie (weet u dat daar theorieën over zijn? desgewenst laten we u graag informatie daarover geven).
 Gezag
 Medische ethiek
 Homofilie
 Liefde (love hoeft niet hetzelfde te zijn, weet u wel?)
 Diskriminatie
 Verdraagzaamheid (komt u ook wel eens tegen)
 Studentenbewegingen.
 Werkende jongeren

Langharigen (werken meestal ook)
 Sterren (óók zo'n klap gekregen?)
 Strepen (door de rekening)
 Balken (stutten meestal)
 Enzovoorts
 Enzovoorts
 Enz.
 We kunnen allemaal nog wel even door-
 gaan.
 Times are a-changing! Maak het mee!
 Laat u alles bij het oude, omdat het
 gevestigde óók wel altijd het beste zal
 zijn?
 Juicht u alles toe wat modern is, alléén
 omdat het nieuw is? Natuurlijk niet, en
 daarom kan een beetje (veel) *bezinning*,
 het *zich bewust maken* van bepaalde
 problemen, nogal eens nodig zijn. Dat
 kan óók in het Coornherthuis.
 Niemand is kleurloos, althans dat gaat
 moeilijk als u een paar uitgangspunten
 serieus aanvaardt:
 — *geestelijke waarden zijn in voortdu-
 rende ontwikkeling;*
 — *het gaat om het nemen van de meest-
 verantwoorde beslissingen;*
 — *verdraagzaamheid is nodig voor een
 acceptabele menselijke samenleving.*

Mensen met verschillend inzicht moeten
 elkaar niet bij voorbaat voor gek verkle-
 ren (dat kan altijd nog, maar zie punt
 3).

Enfin, u ziet maar. En brengt u uzelf
 mee, als u komt? Tussen haakjes. Dat er
 de mogelijkheid is tot een morgen-,
 middag- en avond-programma, betekent
 nu ook weer niet dat er doorlopende
 voorstelling wordt gegeven. Dát is na-
 tuurlijk alleen maar belangrijk voor wie
 daar zin in hebben (of krijgen). Maar het
 is waar: ook 's avonds *kunnen* liefheb-
 bers van en voor het een of ander inte-
 ressants bij ons terecht.

Belt of schrijft u ons gerust.

Adres: Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
 Driebergen.

Telefoon: 03438-2471.

Mocht u tot een bezoek aan het Vor-
 mingscentrum besluiten, probeer het dan
 zó te regelen met uw commandant en
 ons, dat 14 dagen vóór uw keuze-datum
 alles rond is. Wijst u anderen ook eens
 op deze mogelijkheid?

Wij danken u.

ARJEN STRUIK

Coornherthuis

Humanistisch Vormingscentrum
 Hoofdstraat 84, Driebergen, Telefoon 03438 - 24 71

Data bijeenkomsten december 2-4, 9-11, 14-16, 16-18, 21-23

Voor deze bijeenkomsten kan uitzonderingsverlof worden aangevraagd bij
 uw commandant.

We vertonen films, bespreken modern humanisme, maatschappij-problemen, jazz, pop en underground, beeldende kunst, communes, modern proza. Tussendoor zijn er voor die dat wenst ook nog wel een paar leuke mogelijkheden. Voor opgave van uw deelname of inlichtingen kunt u zich wenden tot bovenstaand adres. Belt u ook gerust!

Neuzen tellen

'Een verstandig technologisch beleid bestaat er niet uit, dat je de machine aanvalt, dat je de machine de bron van alle kwaad noemt. Het is niet alleen dwaas om de technologie te willen vernietigen, maar ook immoreel in een wereld met honderden miljoenen mensen die geen eten en geen dak boven hun hoofd hebben. De mensen, waaronder ideologische jongeren, die over de vernietiging van de technologie praten, en in dezelfde adem zeggen dat de hele wereld te eten moet krijgen, zijn volkomen absurd.'

Dat zegt de Amerikaanse journalist Alvin Toffler (Haagse Post 28 oktober), van wie de term 'toekomst-shock' afkomstig is en die in een best-seller met dezelfde titel uitgreep op de angst voor de vooruitgang, die sommigen bijna verlamt. Veranderingen zijn er altijd geweest, maar op het ogenblik lijken ze zich in zo'n snel tempo te voltrekken, dat de factor versnelling zelf een belangrijke kracht in het maatschappelijk proces gaat worden. Een kracht die door velen nog onderschat of zelfs in het geheel niet onderkend wordt.

Mens en machine

De neuzen gaan geteld worden. Zondag 28 februari 1971 te middernacht start de grote operatie, die de veertiende Algemene Volkstelling, annex woningtelling is. De eerste telling werd in 1829 gehouden; de laatste in 1960. Volkstellingen hebben alleen zin als ze met een zekere regelmaat gehouden worden. Het verschijnsel is oud, de waardering van het verschijnsel wijzigt zich voortdurend. Want een volkstelling in 1829 was een andere zaak dan een volkstelling nu. Er wordt anders geteld en het volk is niet meer hetzelfde. Was er in 1960 nog weinig protest tegen de onderneming, dit keer is er alom beroering ontstaan. En als de linkse paranoia en het 'Big Brothersyndroom' ergens een kans krijgen dan is het wel bij dit soort debatten. De hoeveelheid pure nonsens die er gedebiteerd is — vooral door tegenstanders van het massale neuzen tellen — liegt er niet om. En de nonsens is vaker geschraagd door angst en onzekerheid, de kleine man tegen duistere MACHTEN, de mens tegen de MACHINE, dan door redelijkheid of door principiële bezwaren.

Maar een tegenstelling als mens tegen machine is een fictieve tegenstelling. De Mens heeft de machine gemaakt, de mens bedient de machine en als men bang is voor de manipulaties van de overheidsmachinerie, kan het volk er haar eigen apparatuur tegen in 't geweer brengen. Deelname aan de volkstelling is verplicht. Wie er zich aan onttrekt, of wie niet waarheidsgetrouw antwoordt, stelt zich bloot aan strafbedreiging. Daardoor komt men in een nieuwe computer, namelijk die van 'oom agent' die

van wetsovertreders wel eens meer kan weten, of nagaan, dan bij een volkstelling aan het daglicht zou komen. Zo straft het kwaad zich zelf. De paranoia neemt toe. Wie deelname aan de volkstelling weigert, gaat sombere tijden tegemoet. Hij zal de glazenwasser voortaan met argusogen gaan bezien, een kijker kopen om camera's met te lenzen op te sporen, de gordijnen sluiten en elke man met regenjas wantrouwen als een potentieel geheim agent. De kleine man in het nauw.

Niets is ontmoedigender en onverstandiger dan om je af te gaan vragen, welke betekenis je moet toekennen aan het eigenaardige klikje dat je hoort aan het eind van een telefoongesprek met een vooraanstaand communist. Niemand heeft je gevraagd om uit het gareel te gaan lopen, je hebt vrij gekozen en als je bang bent dat de meester kwaad wordt als je uit de maat gaat lopen, dan is dat een konsekwentie van je vrije keuze. Er is op een discussie-avond in de RAI betoogd, dat je de vragen in de telling het best zo kan beantwoorden, dat je bij de meerderheid behoort. Je zou dan het minste risico lopen. Je bent dan N. H., geen lid van een politieke partij, maar je stemt KVP en je stemt af op de AVRO, je bent kerngezond, getrouwd, je hebt een gezin met twee kinderen, de dienstplicht vervuld, je houdt van klassieke muziek, hebt een getuigschrift van de lagere school en een verkeersdiploma, je rijdt een kleine auto zonder mankementen, bent in overheidsdienst en verdient zoveel als bij de belasting vermoed wordt. Wat hier staat is natuurlijk onzin want naar je politieke, muzikale en andere voorkeuren wordt helemaal niet gevraagd. Het bezwaar van een dergelijke invulwijze is dat je vermoedelijk liegt, dat je niet voor je eigenlijke ideeën durft uit te komen en dat je de telling onbetrouwbaar maakt. Of je bent vóór een volkstelling (waar veel voor te zeggen is), of je bent er tegen en dan moet je niet meedoen. Dat lijkt me redelijk.

Geen generaalscoups

Ik ben voor openheid. Dat is geen tot niets verplichtend principe van me, dat ik alleen van toepassing verklaar op boze bewindslieden, die me om de tuin willen leiden; het geldt evenzeer voor mijzelf. Iedereen mag mijn inkomen weten (rond 25.000 bruto per jaar), iedereen mag weten dat ik nog niet getrouwd ben, maar samenwoon — zoals dat heet —, iedereen mag weten dat ik met een aantal anderen in een dure flat woon (f 625,— per maand), dat ik bij de VPRO werk, kandidaat van de kabouters voor de Amsterdamse gemeenteraad ben, vaandrig geweest en daarna dienst geweigerd heb en noem maar op. Ik ben ook voor meer en beter wetenschappelijk onderzoek naar allerlei ver-

schijnselen, zoals ik in dit blad vaak geschreven heb. Ook ben ik niet bang voor generaalscoups, of plotselinge Russische of Chinese invallen. Daarom ben ik niet tegen een volkstelling. Mijn bezwaren zijn marginaal en gelden vooral de wijze waarop de nieuwe wet ingevoerd is. Zoals zo vaak heeft de discussie achteraf, in plaats van vooraf plaatsgevonden. De politieke partijen, wetend dat en wanneer de nieuwe wet op de volkstelling in de kamer aan de orde zou komen, hebben te weinig gedaan om ruimschoots van tevoren de kiezers in een discussie te betrekken en voor te lichten. Daardoor zijn ze tekort geschoten. Discussies — of het nu om planologische bestemmingsplannen, maatregelen tegen milieu-verontreinigingen of volkstellingen gaat, moeten plaatsvinden in een stadium dat zinvolle alternatieven nog kunnen worden ingepast. Dat is hier niet gebeurd en dat is kwalijk omdat juist een volkstelling allerlei wel of niet gemotiveerde angsten oproept. Over de auto, de computer of de televisie zijn de gesprekken altijd pas op gang gekomen, toen ze er al waren, nadat ze in kleine, specialistische kring waren uitgedacht en voorbereid. Ik heb niets tegen allerlei technologische vondsten en verworvenheden, maar ik wil niet dat ze me opgedrongen worden in een stadium dat ze al effecten sorteren, die op zijn zachtst gezegd ongewenst genoemd kunnen worden.

Waarom geen steekproef?

Om de vraag naar de ratio van een volkstelling te kunnen beantwoorden, moeten we verschillende dingen weten, die we nu niet weten. Hans Vervoort stelde ze in de Nieuwe Linie. Waarom is deelname verplicht? Waarom moet het hele volk ondervraagd worden? Welke garanties zijn er voor de bescherming van de ondervraagden? Wat gaat wie met de gegevens precies doen? Welke registratie-systemen bestaan er al en wat is daardoor al bekend? We beginnen met de laatste vraag. Er zijn talloze registratie-systemen: bevolkingsregisters, gegevens bij defensie en politie, administraties van ziekenfondsen en sociale verzekeringsinstanties, belastinggegevens etc., etc. Verder is de commissie-Westerhout bezig met de ontwikkeling van een systeem, waarbij elke persoon in de bevolkingsboekhouding een nummer zal krijgen. In hoeverre zijn die systemen aan elkaar te koppelen? Ik heb al vele artikelen over de voor- en nadelen van de volkstelling gelezen, maar nergens heb ik nog een helder overzicht gekregen van wat er allemaal al bekend is, in hoeverre er overlappingen zijn en hoe gegevens uit het ene systeem inwisselbaar gemaakt kunnen worden met gegevens uit het andere systeem. Dat zou ik niet alleen uit privacy-overwegingen, maar ook uit kostenoverwegingen willen

weten. De telling gaat een 23 miljoen kosten en misschien is dat wat veel. Wat gaat er met de gegevens gebeuren? Renate Rubinstein heeft daar een zinnige opmerking over gemaakt: 'Ik heb niet de indruk, dat de overheid de vele gegevens die ze verzameld heeft zo goed gebruikt, als ik kijk naar de planning van de woningbouw, het onderwijs en andere sectoren.' M. a. w., de bereidheid tot deelname aan een volkstelling kon wel eens toenemen, als de burger enig tastbaar inzicht had in de grote voordelen die die telling heeft voor de besturing van deze samenleving op langere termijn. Hoe zit het met de bescherming van de ondervraagden? Erkenning van het recht van het individu op inspectie, controle en correctie van zijn eigen dossier is nog steeds niet als grondslag van welke registratie dan ook erkend. U moet eens proberen uw ABOHZIS, of — op het bevolkingsregister — uw eigen kaart te pakken te krijgen. Dat zal meestal niet lukken. We hebben recht op privacy, recht om met rust gelaten te worden, maar worden we wel zo met rust gelaten? Wanneer precies worden de namenbestanden vernietigd? Minister Nelissen heeft die vraag niet bevredigend beantwoord toen hij zei: 'niet te laat, maar vooral ook niet te vroeg.' Waarom kunnen de gemeenten zelf niet de volkstellingen vergelijken met de eigen gegevens om daarna de namen van de vragenlijsten af te halen? Waarom moeten die namen nog drie jaar bij het Centraal Bureau voor de Statistiek aan de formulieren blijven zitten? Als persoonlijke gegevens niet relevant meer zijn, worden ze dan vernietigd? Waarom worden strafbladen wel geschoond, maar niet tegelijkertijd de gegevens in de politiecomputers?

Waarom moet de hele bevolking ondervraagd worden? Als men een zeer betrouwbare steekproef zou nemen, zou men met een kleine twee miljoen Nederlanders kunnen volstaan. Universiteiten, bedrijven, marktonderzoekbureaus werken met steekproeven. De overheid doet dat niet. Steekproeven zijn goedkoper, de antwoorden zijn sneller te controleren, de privacy wordt beter gewaarborgd. Hans Vervoort schreef erover: 'De enige reden die ik dan ook kan bedenken voor het niet trekken van een steekproef is de boekhouder-houding van iemand die wil dat de balans van een firma tot op de cent klopt, ook al belooft het totaal een paar miljard. Gesteld voor de vraag of 1 à 3 pct. verlies aan betrouwbaarheid opweegt tegen het risico van de totale registratie van een heel volk, vind ik de keuze van minister en parlement onzinnig en gevaarlijk.'

Overheidsdwang

De laatste vraag gaat over het verplichtende karakter van de volkstelling. Kenmerk van elk wetenschappelijk onder-

zoek is dat deelname eraan geschiedt op basis van volstrekte vrijwilligheid. Methodologisch bezien is een verplichte volkstelling absoluut niet noodzakelijk. Elke democratie moet voorzichtig zijn met niet strikt noodzakelijke vormen van overheidsdwang. Wie niet in dienst wil, kan erkend worden als gewetensbezwaarde, wie niet deel wil nemen aan een volkstelling staan geen uitwegen open; hij wordt gestraft. De vraag kan gesteld worden of er hier geen sprake is van een te grote inbreuk op de rechten van de individu. Die vraag is reëler als we in aanmerking nemen dat — wanneer de burger geïnformeerd wil worden over overheidsgegevens, deze vaak stuit op regels van geheimhouding. Een overheid heeft een groter moreel gelijk bij het houden van een verplichte volkstelling, naarmate ze zelf meer van openheid blijkt geeft. Daarvan is momenteel nog maar in zeer beperkte mate sprake.

Garanties voor privacy

Dit is de laatste EGO van dit jaar. Ze verschijnt in de tijd van de bespiegelingen — al of niet onder de kerstboom, al of niet met volle maag. Een beschouwing over een volkstelling misstaat hier zeker niet. 'En het geschiedde in diezelfde dagen dat er een gebod uitging van den Keizer Augustus, dat de gehele wereld beschreven zoude worden.' (Lucas II, vers 1). Een verplichte volkstelling, niet eens voor een land, maar voor de gehele wereld. Niets nieuws onder de zon eigenlijk. Toch zijn er ook nu nog vele vragen onbeantwoord. Dat zijn ze niet, omdat we te lui zijn geweest om de antwoorden op te sporen, maar op sommige vragen laat zich nu eenmaal lastig een antwoord geven. Zijn er voldoende garanties voor de anonimiteit? Alleen de tijd zal het leren. Misschien is het goed om deze bijdrage met een aantal nog principiële vragen te besluiten:

— Hoe voorkomen wij dat er telkens weer belangrijke besluiten genomen worden, zonder dat we tijd en gelegenheid genoeg gehad hebben om ons eigen oordeel te vormen?

— Waar moeten privacy-overwegingen wijken voor andere (algemene) belangen?

— Hoe staat het met onze mogelijkheden om door anderen verstrekte informatie, als deze op een gegeven moment onjuist geworden zijn, te corrigeren?

— Zijn er in de huidige wetgeving voldoende waarborgen voor schadevergoedingen aan individuen, die schade geleden hebben uit de omstandigheid dat derden gebruik hebben gemaakt van (verkeerde) gegevens over individuen, die zelf tot die gegevens geen toegang hebben?

Om over na te denken. Wie het weet mag het zeggen. Prettige feestdagen en veel plezier met de kerstpuzzels.

JAN HAASBROEK
17.12.43.148

HUMANISTISCH VORMINGS- CENTRUM HET COORNHERT- HUIS

Hoofdstraat 84

Driebergen

Tel. 03438 - 2471

CENTRUM VOOR INFORMATIE KOMMUNIKATIE KONTEMPLATIE AKTIE

Wilt u met ons een programma maken? We hebben medewerkers aangetrokken voor allerlei onderwerpen op het gebied van muziek, literatuur, beeldende kunst, drugs, maatschappij-critiek, etcetera.

Aangenomen mag worden, dat u met de vrije tijd die natuurlijk ook nog beschikbaar is, wel raad weet. U kunt bij ons diverse materialen en hulpmiddelen krijgen om iets te doen waar u zin in hebt.

Voor onze bijeenkomsten kunt u verlof krijgen.

Plaats een verzoekje bij uw commandant en stuur ons even bericht, liefst 14 dagen vóór uw keuze-datum.

Verdere inlichtingen worden graag op bovenstaand adres verstrekt (u kunt ons ook bellen!).

CARTOONS

